

LIVIU REBREANU

- creator al romanului românesc modern -

Încercând să definim lapidar contribuția lui Liviu Rebreanu la evoluția prozei românești, am putea zice: Rebreanu a dat literaturii române romanul. Într-adevăr, cu Liviu Rebreanu începe romanul românesc modern, deci romanul în înțelesul deplin al cuvântului.

Inspirat din realitatea satului transilvănean de pe la începutul secolului, primul său roman, *“Ion”* (1920) e dominat de figura masivă ca un bloc de granit a personajului central. Desfășurarea acțiunii pe două planuri principale: în mediul țăranesc și în acela al intelectualității rurale reprezentate de familia învățătorului Herdelea și de aceea a preotului Belciug, prilejuiește romancierului revelarea unei lumi, cu frământările, dramele și aspirațiile specifice. Nicăieri în literatura română viața satului n-a fost evocată cu atâta forță realistă, atât de viguros și de pătrunzător. Condiția lui Ion rezumă tragedia istorică a țăranimii fără pământ. Teribilă, sfortarea lui Ion de a-și depăși condiția capătă dimensiuni universale și înfrângerea sa în lupta cu soarta implacabilă aduce aminte de prăbușirea eroilor din tragediile antice.

Povestea ascensiunii și surpării lui Ion adună în cuprinsul ei, concentrată, închisă parcă într-un cerc, întreaga existență de altădată a Transilvaniei românești. Lumea țăranescă cu straturile ei nu fără comunicare unele cu altele, dar vizibil delimitate, lumea intelectualității satești: învățătorul, preotul, apoi autoritățile: primarul, notarul, liota politicienilor în goană după voturi; de asemenea, datinile ardeleni specifice, legate de horă, nuntă, înmormântare; într-un cuvânt, viața satului în toate înfățișările ei alcătuiește un amplu și magistral caleidoscop în cuprinsul romanului lui Rebreanu. *“Ion”* este o densă monografie sau, mai precis, o epopee a satului românesc de peste munți.

Epopeea lumii românești, începută în *“Ion”*, se continuă și se desăvârșește în celelalte două monumente epice: *“Pădurea spânzuraților”* și *“Răscoala”*. Un tânăr reprezentant la intelectualității române din Transilvania, zugrăvit în *“Ion”* într-un plan secund, e urmărit în *“Pădurea spânzuraților”* (într-o cu totul altă întrupare individuală) în război, iar *“Răscoala”* continuă direct acțiunea romanului de debut al lui Rebreanu.

În *“Ion”*, Titu Herdelea, personajul-martor, ia parte la viața din satul lui Ion al Glanetașului; în *“Răscoala”* îl reîntâlnim la București, ca ziarist și prieten la tânărului Grigore Iuga, a cărui moșie va fi unul dintre teritoriile în care se va dezlănțui năprasnica forță a mulțimilor. Titu Herdelea ia, așadar, cunoștință - și cititorul împreună cu el - de două manifestări, una individuală, alta colectivă, ale *“dramei pământului”*. Ion al Glanetașului se zbuciumă de unul singur să scape de sărăcie, să dobândească pământ, condiție unică, în înțelegerea lui, a autorealizării. Consecința: o rostogolire vertiginoasă pe povârnișul dezumanizării și, în cele din urmă, o moarte cumplită. Tot o tentativă - colectivă de data aceasta - de ridicare la condiția omenească prin dobândirea de pământ formează și subiectul *“Răscoalei”*. Eroul central este aici un Ion multiplicat în zeci și sute de ființe care compun masa țăranilor săraci din Amara.

Întocmai ca *“Ion”*, *“Răscoala”* este o carte în care cititorul e zguduit de vigoarea explozivă ce mustește în fiecare episod, torturat de plasticitatea scenelor, cucerit de ansamblu.

Cu *“Pădurea spânzuraților”*, Liviu Rebreanu s-a dovedit un analist dintre cei mai pătrunzători al unui caz de conștiință - virtute anunțată de altfel încă în nuvela *“Ițic Ștrul dezertor”*, unde stările sufletești ale celor doi militari: caporalul Ghioagă și soldatul Ițic, pe care cel dintâi a primit ordin să-l împuște în taină, în adâncul pădurii, dar pe care îl face scăpat, sunt detectate cu o finețe în care identificăm prezența marelui talent. Ceea ce în *“Ițic Ștrul dezertor”* fusese mai mult o notație devine în *“Pădurea spânzuraților”* motiv fundamental. Criza declanșată în conștiința lui Apostol Bologa la primirea ordinului de a

lupta, ca ofițer în armata austro-ungară, împotriva celor de o limbă cu el, prilejuiește romancierului atât dezvăluirea unei psihologii sociale, a unei mentalități, care este a categoriei pe care personajul o întruchipează, cât și scrutarea cutelor sufletești individuale celor mai adânci.

Obsesiile lui Apostol Bologa, stările prin care trece în diversele împrejurări parcurse: de la supravegherea execuției unui camarad ceh până în ceasul propriei execuții, sunt detectate cu un simț fără greș al adevărului psihologic. Imaginea spânzurătorii, cu care romanul începe și se încheie, devine un simbol al terorii sufletești și al morții. Și în romanul de război, Rebreanu a rămas până astăzi neegalat.

Preocuparea de a sonda profunzimi sufletești n-a fost un incident, ci constituie o constantă a scrisului lui Rebreanu. Subsidiară în marile romane ale pământului, *“Ion”* și *“Răscoala”*, esențială în *“Pădurea spânzuraților”*, această preocupare regenerează în *“Crăișorul”* un episod de neuitat: acele premergător execuției, în care Horea trăiește un moment comparabil celui parcurs înaintea morții lui Apostol Bologa. Impresionant este înfățișată în *“Ciuleandra”* eclipsa spirituală a lui Puiu Faranga, cu subtila urmărire a alternării clipelor de luciditate și de întunecime a minții și cu fixarea uluitoarelor scene în care tânărul, cedând impulsurilor pornite din zone obscure, dansează dement cu o gravitate de oficiant al unui ritual păgân, impus de o zeitățe malefică. Sondaje psihologice sunt operate și în scurtul roman *“Jar”*.

În *“Gorila”*, talentul romancierului se afirmă din nou în planul creației de tablouri largi ale realității sociale. Mediile politicianiste de altădată sunt zugrăvite cu o veridicitate necruțătoare, reliefându-se abjecția (=ticăloșie, josnicie), manifestată adeseori în aspecte grotești, a celor ce nu aveau alt scop în viață decât parvenirea prin orice mijloace și cu orice preț, fie chiar și cu acela al împingerii țării la dezastru.

De cu totul alt tip este romanul *“Adam și Eva”*. Într-un mod asemănător aceluia din *“Avatarii faraonului Tlá”*, ampla nuvelă neterminată a lui Eminescu, acest roman înfățișează un același personaj în epoci diferite, sub mereu alte nume, construind implicit tot atâtea tablouri sintetice ale civilizațiilor ce s-au succedat în cursul istoriei pe planeta noastră. Cartea este o “legendă a secolelor”.

Punând piatra de temelie a romanului românesc modern, Liviu Rebreanu s-a realizat ca un creator de primă însemnătate și operele sale reprezentative și-au asigurat în patrimoniul artei un loc privilegiat, alături de înfăptuirile de o rezistență verificată ale literaturii universale.